

Procesné imunity štátu Medzinárodné právo súkromné I

Imunita štátu pred súdom cudzieho štátu

Základ v právnej (zvrchovanej) rovnosti štátov (Deklarácia zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov medzi štátmi v súlade s Chartou OSN – princíp *par in parem imperium non habet* (rovný nad rovným nemá moc).

Pri imunita štátu v zásade vychádzame z dvoch základných doktrín:

- absolútnej imunity štátu v konaní pred vnútroštátnymi súdmi (staršia teória) – nepripúšťa aby štáty boli podrobené jurisdikcii vnútroštátnych súdov iných štátov. Výnimku predstavuje situácia, kedy sa štát vzdá imunity (*waiver* - napr. 47, ods. 3, písmeno d, zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

V súčasnosti je aplikovateľnosť doktríny absolútnej imunity štátu obmedzená a v zásade sa uznáva priorita doktríny vychádzajúcej z reštriktívneho (obmedzeného) chápania imunity štátu.

Hlavnými zástancami tohto prístupu je Čínska ľudová republika a niektoré krajiny latinskej Ameriky. Táto doktrína bola v minulosti zastávaná socialistickými štátmi.

Potreba realizovania obchodných vzťahov zo zahraničím pri zachovaní prístupu k súdu pre obchodného partnera bola určitým faktorom pre zmiernenie rigidného prístupu a prax zahraničného obchodu preukazovala väčšiu mieru flexibility ako oficiálna štátna doktrína

Jedno zo základných východísk pre doktrínu absolútnej imunity štátu predstavuje rozhodnutie vo veci *The Schooner Exchange v. McFaddon*. Išlo o rozhodnutie amerického Najvyššieho súdu z roku 1812.

- išlo o škuner „*Exchange*“, ktorý bol skonfiškovaný francúzskym štátom v Španielsku a zaradený do francúzskej flotily. Po zakotvení vo Filadelfii, sa jeho vlastníci domáhali vrátenia lode, ktorej konfiškáciu považovali za neoprávnenú – Najvyšší súd USA formuloval pravidlo o imunitách štátu, pričom sa opieral o absolútnu imunitu suveréna - „*žaden suverén neponíži svoj národ tým, že sa podriadi právomoci iného suveréna*“ (pozri: *The Schooner Exchange v. MacFaddon*, 11 U.S. 116 (1812), U.S. Supreme Court. [online]: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html>).

Absolútne chápanie imunity štátu určovalo doktrínu USA až do 70. rokov 20. storočia. *Foreign Sovereign Immunities Act* z roku 1976 priniesol odklon od absolútnej imunity štátu.

Reštriktívne poňatie jurisdikčnej imunity štátu reflektuje aj právo EÚ v nariadení Brusel I bis č. 1215/2012 (nahradilo nariadenie Brusel I č. 44/2001), ktoré má v rámci svojho vecného rozsahu prednosť pred vnútroštátnou úpravou. Podľa ustanovení článku I nariadenia sa „*Toto nariadenie uplatňuje v občianskych a obchodných veciach bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu.*

Neuplatňuje sa najmä na daňové, colné a správne veci ani na zodpovednosť štátu za úkony a opomenutia pri výkone štátnej moci (acta iure imperii).

Ak sa neaplikuje nariadenie Brusel I bis, právomoc určujeme podľa slovenskej vnútroštátnej právnej úpravy, ktorú predstavuje Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom 97/1963 Zb. Vyňatie z právomoci je v ňom zakotvené v ust. § 47:

„Vyňatie z právomoci slovenských súdov

- (1) Právomoci slovenských súdov nie sú podrobené cudzie štáty a osoby, ktoré podľa medzinárodných zmlúv alebo iných pravidiel medzinárodného práva alebo osobitných slovenských právnych predpisov požívajú v Slovenskej republike imunitu (napr. VDDS, VDKS)
- (2) Ustanovenie odseku 1 platí i ohľadne doručovania písomností, predvolania uvedených osôb za svedkov, výkonu rozhodnutí alebo iných procesných úkonov.
- (3) Právomoc slovenských súdov je však daná, ak:
 - a) predmetom konania je nehnuteľný majetok štátov a osôb uvedených v odseku 1, nachádzajúci sa v Slovenskej republike, alebo ich práva na takýchto nehnuteľných veciach patriacich iným osobám, ako aj práva z nájomného pomeru k takýmto nehnuteľným veciam, pokiaľ nie je predmetom konania platenia nájomného,
 - b) predmetom konania je dedičstvo, v ktorom osoby uvedené v odseku 1 vystupujú mimo rámca svojich úradných funkcií,
 - c) predmet konania sa týka výkonu povolania alebo obchodnej činnosti, ktoré osoby uvedené v odseku 1 vykonávajú mimo rámca svojich úradných funkcií,
 - d) cudzí štát alebo osoby uvedené v odseku 1 sa dobrovoľne podrobia ich právomoci (waiver).
- (4) Doručenie v prípadoch uvedených v odseku 3 sprostredkuje Ministerstvo zahraničných vecí. Ak nemožno takto doručiť, súd ustanoví opatrovníka na prijímanie písomností, prípadne na obhájenie práv.

V súčasnosti došlo k zásadnej zmene citovaného ustanovenia v tom zmysle, že lepšie odráža súčasný trend právnej úpravy imunity štátu. Uvádzame aktuálne znenie predmetného ustanovenia pre porovnanie:

„Vyňatie z právomoci slovenských súdov

- (1) Z právomoci slovenských súdov sú vyňaté cudzie štáty vrátane ich majetku, **ak cudzí štát neprejaví výslovný súhlas s výkonom ich právomoci.**
- (2) **Vyňatie z právomoci slovenských súdov podľa odseku 1 sa nevzťahuje na činnosť alebo úkony cudzieho štátu a na majetok cudzieho štátu v rozsahu, v ktorom sa podľa medzinárodnej zmluvy alebo iných pravidiel medzinárodného práva cudzí štát nemôže dovoliavať imunity.**
- (3) Z právomoci slovenských súdov sú vyňaté osoby, medzinárodné organizácie a inštitúcie, ktoré podľa medzinárodných zmlúv, iných pravidiel medzinárodného práva alebo slovenských právnych predpisov požívajú v Slovenskej republike imunitu, a to v rozsahu, ktorý je v nich uvedený.
- (4) Ak vznikne pochybnosť o tom, či ide o vyňatie z právomoci podľa odsekov 1, 2 alebo odseku 3, požiada súd o stanovisko ministerstvo zahraničných vecí.
- (5) Doručenie v prípadoch, v ktorých cudzí štát, osoba, medzinárodná organizácia či inštitúcia nie sú vyňaté z právomoci slovenských súdov, sprostredkuje ministerstvo zahraničných vecí. Ak nemožno takto doručiť, súd ustanoví opatrovníka na prijímanie písomností, prípadne na obhájenie práv.“

Právnu úpravu odlišujúcu akty verejnej moci a úkony súkromného práva priniesla aj nová kodifikácia súkromného práva v Českej republike. Zákon o mezinárodním právu súkromnom (nový) 91/2012 Sb. ustanovuje v § 7:

- „(1) Z právomoci českých soudů jsou vyňaty cizí státy, **pokud jde o řízení vyplývající z jejich jednání a úkonů učiněných při výkonu jejich státních, vládních a jiných veřejných pravomocí a funkcí**, včetně jejich majetku, který je k takovému výkonu používán nebo určen (acta jure imperii).
- (2) **Vyňetí z právomoci českých soudů se nevztahuje na jiná jednání, úkony nebo případy (acta jure gestionis), a to v rozsahu, v němž podle obecného mezinárodního práva nebo mezinárodních smlouv lze proti cizímu státu uplatňovat práva u soudů jiného státu.**

(3) *Pravomoci českých soudů nejsou podrobeny osoby, mezinárodní organizace a instituce, které podle mezinárodních smluv, obecného mezinárodního práva nebo českých právních předpisů požívají v České republice imunity, a to v rozsahu, který je v nich uveden.*“

Reštriktívne chápanie imunity má pôvod v Európe (Belgicko, Grécko, Taliansko). Podstatou je odlišovanie *acta jure imperii* (akty verejnej moci) *acta jure gestionis* (úkony súkromného práva). Pokiaľ ide o akty verejnej moci ostáva imunita štátu zachovaná – pokiaľ ide napríklad konanie ozbrojených síl, alebo iné činnosti, ktoré štát vykonáva v rámci svojej suverenity. V prípade súkromnoprávných úkonov sa štáty imunity dovoľávať nemôžu.

Medzinárodné spoločenstvo je v tejto otázke (zatiaľ) rozdelené – v súvislosti s Európou a Amerikou možno hovoriť o prevahe reštriktívneho chápania imunity štátu.

Prvotnou snahou zakotviť reštriktívne chápanie imunity štátu bol *Medzinárodný dohovor o zjednotení niektorých pravidiel týkajúcich sa imunit štátnych lodí* podpísaný v Bruseli 10.4.1926. Je známy aj ako Bruselský dohovor. Tento dohovor, aj keď iba obmedzene, rozlišoval medzi *acta iure imperii* a *acta iure gestionis*.

Regionálna a univerzálna úprava imunit štátov:

- Dohovor OSN o procesných a majetkových imunitách štátov (UNCSI – 2004, prijatý ako príloha rezolúcie Valného zhromaždenia č. A/RES/59/38, z 2. decembra 2004),
- Európsky dohovor o imunitách štátov (ECSI – 1972 – Dohovor prijatý na pôde Rady Európy, označuje sa aj ako *Bazilejský dohovor o imunitách štátov*).

Obidva dohovory vychádzajú z reštriktívnej teórie chápania imunity štátu.

Samotná aplikovateľnosť oboch dohovorov je v súčasnosti obmedzená. Obe sú v súčasnosti ratifikované iba v obmedzenej miere UNCSI nie je účinný – doposiaľ nebol ratifikovaný predpokladaným počtom štátov (Slovenská republika podpísala 15. sept. 2005). Podľa ust. článku 30 UNCSI sa tento stane účinným 30 dňom po doručení 30-tej listiny o ratifikácií, pristúpení alebo schválení Generálnemu tajomníkovi OSN (k dnešnému dňu podpísalo Dohovor 28 štátov, pričom 20 štátov je jeho stranou - https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=III-13&chapter=3&lang=en.)

Európsky dohovor o imunitách štátov doteraz ratifikovalo len 8 štátov: AUT, BEL, CYP, GER, LUX, NED, FYROM, UK + Portugalsko tento dohovor v roku 1979 podpísalo, ale doposiaľ neratifikovalo).

Podľa článku 3 sa Dohovor uplatňuje len v rámci jurisdikcie štátu, ktorý je stranou ECSI voči štátom, ktoré sú tiež stranami ECSI („...*A Contracting State cannot claim immunity from the jurisdiction of a court of another Contracting State if*“).

Koncepcia dohovorov vychádza zo „všeobecného pravidla“ – čl. 5 UNCSI: „*A State enjoys immunity, in respect of itself and its property, from the jurisdiction of the courts of another State subject to the provisions of the present Convention.*“

V prípade obchodných transakcií, zamestnaneckých kontraktov, zodpovednosti za škodu, v právnych vzťahoch vyplývajúcich z vlastníctva majetku a.i. štát nemá možnosť dovolávať sa imunity.

Ustanovenia UNCSI sa netýkajú imunít, ktoré štátu vyplývajú z medzinárodného práva vo vzťahu k diplomatickým misiám, zastúpeniam medzinárodných organizácií, osobitným misiám a osobám s nimi spojených (čl. 3 UNCSI).

Ustanovenia uvedeného Dohovoru sa netýkajú *ratione personae* hláv štátov. Nevplývajú ani na imunity, ktoré požíva štát vo vzťahu k štátnym lietadlám a kozmickým objektom, ktoré vlastní, alebo používa („*operate*“).

Všeobecné pravidlo: Štáty požívajú imunitu (článok 5) a štát má povinnosť túto imunitu rešpektovať. Vzdanie sa imunity: Štát sa môže práva dovolávať sa imunity vzdať výslovným súhlasom vyjadreným:

-V medzinárodnej dohode

-V písomnej zmluve

-Vyhlásením pred súdom, alebo v rámci písomnej komunikácie v rámci konania **Agreement by a State for the application of the law of another State shall not be interpreted as consent to the exercise of jurisdiction by the courts of that other State**

Dôsledky účasti v konaní – cudzí štát sa nemôže dovolávať imunity ak:

- sám začal konanie pred súdom
- vstúpil do konania (ibaže preukáže, že nemal na začiatku vedomosť o skutočnostiach, ktoré ho oprávňovali dovoliť sa imunity).

- ak cudzí štát vstúpil do konania z dôvodu uplatnenia imunity (podobne, ako je zástupca štátu svedkom, ak sa štát nezúčastní konania a podobne), **nemožno takýto postup štátu vyhodnotiť ako vyjadrenie súhlasu s jurisdikciou konajúceho súdu v štáte fóra.**

Vo vzťahu k uplatneniu protinároku (vzájomný nárok) platí, že Štát, ktorý začal konanie sa nemôže dovolávať imunity ak protistrana uplatní protinárok (podobne v prípade vstupu do konania), ktorý je voči nemu v predmetnom konaní uplatnený

Štát sa nemôže dovolávať imunity pred súdom v konaniach vyplývajúcich z:

- obchodných transakcií
- pracovných zmlúv
- poškodenia zdravia a škody na majetku

- vlastníctva, držby a používania majetku
- duševného vlastníctva
- účasti v obchodných spoločnostiach
- vlastníctvo plavidiel (netýka sa štátnych plavidiel)

Výnimky (kedy sa imunity môže štát dovolávať aj v prípadoch spravidla spadajúcich do kategórie *acta jure gestionis*):

- **V prípade obchodných zmlúv:**
 - obchodné zmluvy medzi štátmi;
 - ak sa tak strany dohodli.
- **V prípade zamestnaneckých dohôd ak:**
 - náplň práce zamestnanca zahŕňa výkon určitých funkcií v súvislosti s výkonom vládnej autority
 - zamestnanec je:
 - diplomatický agent,
 - konzulárny úradník,
 - člen diplomatického personálu atď.
 - Konanie sa týka prepustenia z práce a hlava štátu, alebo vláda vyhlási, že takéto konanie znamená bezpečnostné riziko
 - Zamestnanec je občanom štátu – zamestnávateľa, ibaže má trvalý pobyt v štáte fóra
- **Poškodenie zdravia a škody na majetku:**
 - Možnosť dohody medzi štátmi (výnimka z nemožnosti dovolávať sa imunít – ergo možnosť dovolávať sa imunity).

Štát sa inak nemôže dovolávať imunity pred súdom štátu, ktorý je oprávnený rozhodovať o peňažnej náhrade za smrť, zranenie osoby, stratu alebo poškodenie hmotného majetku, ktoré možno pričítať cudziemu štátu.

Procesné výnimky z nemožnosti dovolávať sa imunít (t.j. procesné situácie, kedy štát imunitu v konaní má):

Týkajú sa **predbežných opatrení a opatrení na výkon rozhodnutia.**

Štát môže vyjadriť výslovný súhlas, pričom súhlas štátu môže byť vyjadrený aj v medzinárodnej dohode, arbitrážnej dohode alebo vyhlásením pred súdom.

S problémom imunít sa stretol aj Európsky súd pre ľudské práva. Spravidla sa jedná o ochranu práv podľa článku 6 EDP – otázka je či bolo zachované právo jednotlivca na prejednanie jeho veci pred súdom. Reštriktívne chápanie imunity štátu má svoj základ v obyčajových pravidlách medzinárodného práva. (Napríklad v prípadoch *Oleynikov v. Rusko* zo 14. marca 2013, *Cudak v. Litva*, 2010). ESELP poukázal na činnosť vnútroštátnych súdov (napríklad v prípade *Cudak v. Litva* - sťažnosť č. 15869/02, ESELP poukázal na stanovisko litovského Najvyššieho súdu, z roku 2000, ktorý poukázal na existenciu všeobecného obyčajového pravidla o reštriktívnej imunite. S ohľadom na

uvedené upozorňujeme na skutočnosť, že judikatúra vnútroštátnych súdov môže podľa Komisie pre medzinárodné právo slúžiť ako dôkaz existencie *opinio juris* vo vzťahu k vzniku obyčaje).

Oleynikov v. Rusko (sťažnosť č. 36703/04) – Vnútroštátny súd, prišiel k záveru, že nemá právomoc vzhľadom na ustanovenia vnútroštátneho práva, ktoré predpokladajú absolútnu imunitu. EŠLP zistil porušenie článku 6. Súd sa mal zaoberať povahou daného aktu a nemal žalobu odmietnuť automaticky. EŠLP argumentoval existenciou obyčajových pravidiel – Rusko podpísalo UNSCI (bez ratifikácie). Pravidlo medzinárodného práva sa aplikuje aj keď medzinárodná zmluva nebola ratifikovaná – z titulu existencie obyčajového pravidla.

Ďalšie rozhodnutia EŠLP dotýkajúce sa jurisdikčnej imunity štátu: *Al-Adsani v. UK*
Foggarty v. UK
Jones v. UK

Treba poukázať na preambulu Dohovoru OSN v ktorej sa uvádza:

„(...) *Affirming that the rules of customary international law continue to govern matters not regulated by the provisions of the present Convention,*“

Rozsudok MSD v spore Nemecko v. Taliansko (2012) Jedna zo stránok imunity štátu – imunita štátu za porušenie noriem *jus cogens* s ohľadom na porušovanie ľudských práv, páchanie vojnových zločinov, zločinov proti ľudskosti atď.

MSD prišiel so záverom, že pravidlá imunity majú procesnú povahu – nemajú vplyv na to, či sa konanie štátu má posudzovať ako protiprávne alebo ako konanie v súlade s právom.

Nemecký ústavný súd v prípade *Distomo* nezistil existenciu právnej obyčaje, ktorá by v prípade porušenia kogentných noriem medzinárodného práva v oblasti ľudských práv v rámci aktov iure imperii zabraňovala uplatňovať imunitu (išlo o vymáhanie rozhodnutia gréckeho súdu - *State Liability for Violations of International Humanitarian Law - The Distomo Case Before the German Federal Constitutional Court*, [online]:

http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol07No07/PDF_Vol_07_No_07_701-720_Developments_Rau.pdf.